

A nemzeti kisebbségek identitásának megőrzése mint emberi jog

2022. szeptember 21-én tartották New York-ban az ENSZ Közgyűlés keretei között az ENSZ Kisebbségi Nyilatkozat elfogadásának harmincadik évfordulója alkalmából szervezett ünnepi ülést. Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter kifejtette, az ENSZ-nek biztosítania kell a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzését, és ezt fontos lenne alapvető emberi jogként elismerni nemzetközi szinten.

Harminc évvel ezelőtt, 1992. december 18-án fogadta el az ENSZ 47/135. sz. határozatát, a Nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló Nyilatkozatot (ENSZ Kisebbségi Nyilatkozat).¹ A dokumentum azért is történelmi jelentőségű a nemzetközi jog szempontjából, mert ezáltal először jelent meg a „nemzeti kisebbség” fogalma az ENSZ dokumentumaiban, továbbá ez volt a nemzetközi közösség első próbálkozása, hogy önálló dokumentumban tegyen hitet a kisebbségi jogok védelmének szükségessége mellett.² A nyilatkozat elfogadására 1992-ben, 14 évnyi tárgyalást követően került sor.³

A Kisebbségi Nyilatkozat kötelezi a területi államot arra, hogy védje a kisebbségek létét és identitását, előírja önazonosságuk előmozdítását, rendelkezik a kisebbségek saját kultúrához, hitélethez való jogáról, előírja az államok számára a kisebbségi nyelv és kultúra fejlesztéséhez szükséges kedvező feltételek kialakítását, az anyanyelvi oktatás és a kisebbségi nyelv elsajátítása lehetőségének biztosítását. A területi államnak tehát minden szükséges jogalkotói és egyéb intézkedést meg kell tennie ahhoz, hogy a kisebbségek tagjai emberi jogait diszkriminációmentesen gyakorolhassák, anyanyelvüket megtanulhassák, kultúrájukat megismerhessék.

A dokumentum a nemzetközi *soft law* keretébe tartozik, tehát nem kötelező erejű. Ráadásul mivel a legkisebb közös többszörös elve alapján fogadták el, hazánk nemzetpolitikai törekvései számára számos fontos szempontot nem

¹ Egyesült Nemzetek Szervezete 1992.

² MAJTÉNYI 2013: 167–177.

³ LAKATOS 2017: 9–30.

foglal magában. A Kisebbségi Nyilatkozat mégis fontos hivatkozási pont mind a nemzetközi diskurzusban, mind pedig a bilaterális kapcsolatokban. Jó példa erre a szlovák–magyar alapszerződés, amelyben a felek magukra nézve kötelező erővel ruházták fel a nyilatkozatot.

Szijjártó Péter a Kisebbségi Nyilatkozat aláírásának harmincadik évfordulója alkalmából szervezett szeptember 21-i ünnepi ülésen leszögezte,⁴ hogy a nemzeti közösségek jogainak biztosítása nem nemzeti, hanem nemzetközi kérdés, illetve hogy a kisebbségekhez tartozók identitásának megőrzését is garantálni kell, ehhez pedig az egyéni és a kollektív jogokat is tiszteletben kell tartani. Mindezek okán Szijjártó Péter annak megfontolására szólította fel az ENSZ-t, hogy ismerje el alapvető emberi jogként a nemzeti közösségekhez tartozók identitásának megőrzését, amit így mindegyik tagállamnak biztosítania kellene.

Egy régi, de annál fontosabb kérdés, hogy a nemzeti kisebbségek jogai az emberi jogok részének tekinthetők-e. Bizonyos megközelítésben igen, ugyanakkor ahhoz képest többletet jelentek. A kisebbségi jogok egyéni része az adott (nemzeti) kisebbséghez tartozó személy védelmét szolgálja, amelynek célja a többség tagjaival egyenlő bánásmód biztosítása – ez összhangban van az egyéni emberi jogi megközelítéssel. A kisebbségi jogoknak – ahogy ezt Szalayné Sándor Erzsébet kifejti – azonban van egy közösségi része is, amely a csoport védelmére, sajátosságainak fenntartására irányul.⁵ Ez viszont már túlmutat az egyéni megközelítésen alapuló emberi jogi koncepción. A két rendszer közti – egyéni szabadság érvényre juttatására vonatkozó – átfedés azonban az emberi jogi dogmatika alkalmazhatóságát jelenti azokra a jogokra vonatkozóan, amelyek az egyéneket egy kisebbségi csoporthoz való tartozásukból eredően illetik meg.

A közösség védelmére irányuló, csoportjogi felfogás alkalmazása alapvetően idegen az egyéni megközelítésen alapuló emberi jogi felfogástól. A kollektív jogi megközelítés a kisebbségek védelme során azonban szükségszerűnek tekinthető, ugyanis a nemzeti kisebbségek egyes jogai kizárólag csoportjogként értelmezhetők, például az anyanyelvi oktatáshoz való jog. Manzinger Krisztián megfogalmazásában e jogokat „egyéniül gyakoroljuk, mégis kollektív jogként értelmezzük, hiszen igénybevételi lehetőségük annak köszönhető,

⁴ Szijjártó Péter: Az ENSZ-nek biztosítania kell a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzését 2022.

⁵ SZALAYNÉ SÁNDOR 2003.

hogyan egy adott közösség számára biztosítottak”.⁶ Az egyéni szabadság tehát nem valósulhat meg bizonyos helyzetekben, ha a közösségnek nem biztosítunk védelmet. Ahogy Németh Zsolt és Lőrincz Csaba 1992-ben megfogalmazta: „Közép- és Kelet-Európa térségében az egyén szabadsága nem növelhető, ha a kisebbségi csoportnak nem biztosítunk védelmet. [...] Régióink sajátosságai közé tartozik a nacionalizmusok fokozott jelenléte. A nacionalizmus jellegzetessége pedig az, hogy a közösség ellen irányul, a közösségen keresztül veszélyezteti, csökkenti az egyén szabadságát.”⁷ Hasonló megfogalmazással élt Orbán Viktor is 1991-ben: „a nacionalizmus a közösségen, a közösséghez tartozáson keresztül fenyegeti az egyén szabadságát, ezért az individuális szabadság megteremtéséhez és fenntartásához a közösség védelmén keresztül vezet az út.”⁸

A Kisebbségi Nyilatkozat bizonyos értelemben összeköti a kisebbségek védelmét az emberi jogok védelmével, azonban ebből nem következik, hogy a kisebbségi jogok teljes egészében az emberi jogok részei lennének, éppen e kollektív jogi jellegzetességek miatt, amelyeket az emberi jogi megközelítés nehezen tud értelmezni.

Éppen ezért fontos Szijjártó Péter javaslata, amely a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzése, identitásválasztásának szabadsága keretein belül fogalmazza meg a nemzeti kisebbségek jogos törekvéseit. A nemzeti kisebbséghez tartozók identitásának megtartása egy olyan egyéni szabadságot és jogos igényt szolgál, amely az emberi méltósághoz való joggal mint az egyetemes emberi jogi megközelítés sarokkövével függ szorosan össze, attól nem elválasztható. A javaslat tehát egy olyan megközelítést kínál, amely közvetlenül nem tekinthető összeegyeztethetetlennek az uralkodó emberi jogi rezsim dogmatikai alapjaival, mégis reagál azokra az élethelyzetekre, amelyek a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek identitásának megőrzéséből fakadó mindennapi kihívásokból fakadnak.

2022. szeptember 26.

⁶ MANZINGER 2018.

⁷ LŐRINCZ-NÉMETH 1998.

⁸ ORBÁN 1998: 25.

Felhasznált irodalom

- Egyesült Nemzetek Szervezete (1992): *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. A Közgyűlés 47/135. sz. határozata*. Online: <http://adat-tar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/dec-h.htm>
- LAKATOS István (2017): Az ENSZ kisebbségvédelmi rendszere. *Kisebbségi Szemle*, 3(4), 9–30. Online: https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/NPKI_folyoiratok/kisebbségi_szemle/2017_03/kszo201703_4.Lakatos.pdf
- LŐRINCZ Csaba – NÉMETH Zsolt (1998): Nemzet, kisebbség Közép- és Kelet-Európában. In LŐRINCZ Csaba – NÉMETH Zsolt – ORBÁN Viktor – ROCKENBAUER Zoltán: *Nemzetpolitika '88–'98. Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk*. Budapest: Osiris, 154–163.
- MAJTÉNYI Balázs (2013): Az ENSZ és a kisebbségek védelme. *Kisebbségkutatás*, 12(1), 167–177. Online: <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00017/pdf/06.pdf>
- MANZINGER Krisztián (2018): *A területi alapú hatalommegosztás mint a multikulturális európai államok demokratikus stabilitásának lehetséges modellje*. Doktori értekezés. Online: http://real-phd.mtak.hu/740/1/Manzinger_ertekezes-10.24395_KRE.2019.003.pdf
- ORBÁN Viktor (1998): Nyitóbeszéd a liberalizmus és kollektív jogok című konferencián. In LŐRINCZ Csaba – NÉMETH Zsolt – ORBÁN Viktor – ROCKENBAUER Zoltán: *Nemzetpolitika '88–'98. Tanulmányok, publicisztikák, beszédek, interjúk*. Budapest: Osiris, 23–25.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet (2003): *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör. Online: <https://mek.oszk.hu/06900/06949/06949.pdf>
- SZIJJÁRTÓ Péter: Az ENSZ-nek biztosítania kell a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzését. *Hirado.hu*, 2022. szeptember 21. Online: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2022/09/21/szijasrt-peter-az-ensz-nek-biztositania-kell-a-nemzeti-kisebbssegek-identitasanak-megorzeset/>